

ARTUR BOŁTROMIUK¹

EKONOMICZNY KONTEKST FUNKCJONOWANIA BIAŁOWIESKIEGO PARKU NARODOWEGO I SĄSIADUJĄCYCH GMIN²

Abstrakt. W opracowaniu zostały przedstawione relacje ekonomiczne między Białowieskim Parkiem Narodowym a lokalnymi społecznościami, w tym podmiotami gospodarczymi i samorządami okolicznych gmin. Przedstawiono gospodarcze funkcje, jakie pełni BPN w swoim otoczeniu, a mianowicie: pracodawcy, kontrahenta, inwestora/usługobiorcy i właściciela nieruchomości. Ponadto rozpoznano relacje ekonomiczne BPN z lokalnymi podmiotami gospodarczymi: branży turystycznej, drzewnej, rolnictwa oraz z gminami powiatu hajnowskiego. Wiele miejsca poświęcono kwestii udostępniania turystycznego obiektów BPN, jako jednemu ze statutowych zadań Parku, a równocześnie głównemu źródłu dochodów Gospodarstwa Pomocniczego. Jest to także w zasadzie jedyny rodzaj działalności gospodarczej prowadzonej w granicach BPN. Artykuł stanowi ważny głos w dyskusji nad poszerzeniem BPN i ekonomiczno-społecznymi uwarunkowaniami tego procesu.

Słowa kluczowe: obszary chronione, park narodowy, funkcje gospodarcze parku, relacje ekonomiczne z otoczeniem, funkcja turystyczna

WPROWADZENIE

Obecność obligatoryjnego tzw. operatu w nowo tworzonych planach ochrony parków narodowych, dotyczącego zagadnień społeczno-gospodarczych, stanowi potwierdzenie wzrostu ich roli w skutecznej realizacji funkcji ochronnej oraz gotowości szerszego włączenia do działań ochronnych lokalnych społeczności, będących gospodarzami sąsiedztwa parkowych terytoriów oraz depozytariusza-

¹ Autor jest pracownikiem naukowym Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN (e-mail: abolt@o2.pl).

² W opracowaniu wykorzystano dokument *Charakterystyka uwarunkowań społecznych i gospodarczych ochrony parku* przygotowany przez autora na zlecenie Białowieskiego Parku Narodowego w czerwcu 2010 roku.

mi narodowego dziedzictwa przyrodniczego. Jak dotąd nie ma krajowych doświadczeń i szczegółowych wytycznych w sporządzaniu tego rodzaju opracowań.

Z punktu widzenia podniesienia skuteczności działań ochronnych zawartych w planie ochrony Białowieskiego Parku Narodowego (BPN) bardzo ważną kwestią jest przedstawienie rzeczywistego wieloaspektowego wpływu BPN na gospodarkę regionu Puszczy Białowieskiej, a zwłaszcza na gospodarkę gminy Białowieża, w której Park jest największym pracodawcą i płatnikiem podatków. Dzięki temu zarówno władze lokalne, mieszkańcy, jak i Park będą świadomi ekonomicznej wagi i roli tego podmiotu w relacjach rynkowych. Niniejsza analiza relacji gospodarczych, pokazując dotychczasowe związki między funkcjonowaniem BPN a sytuacją gospodarczą okolicznych gmin, stanowi także przyczynek do długoletniej dyskusji dotyczących ekonomiczno-społecznych uwarunkowań rozszerzenia parkowego terytorium.

W ramach diagnozy ekonomicznych uwarunkowań funkcjonowania BPN skoncentrowano się na oddziaływaniu BPN na gospodarkę powiatu hajnowskiego, ze szczególnym uwzględnieniem gminy Białowieża, relacji ekonomicznych na rynku lokalnym oraz realizacji funkcji turystycznej w obiektach udostępnianych przez Park. Zakres czasowy opracowania obejmuje okres pięcioletni 2005–2009, a w interpretacji danych posłużono się średnią pięcioletnią. W dłuższym przedziale czasowym analizie poddano informacje na temat ruchu turystycznego w obiektach Parku. Zakres przestrzenny obejmuje gminy Białowieżę i Narewkę oraz powiat hajnowski. Przedmiotem analiz jest głównie gmina Białowieża, co wynika m.in. z: lokalizacji siedziby BPN na terenie tej gminy, relatywnie silnych związków ekonomicznych z gminą, długoletnich, historycznie ukształtowanych relacji społecznych, ograniczonych zasobów czasu i środków finansowych zaplanowanych na realizację operatu. Badania, głównie o charakterze ilościowym, dotyczyły zasobów gospodarczych związanych z turystyką i pełnieniem przez BPN różnych pozastatutowych funkcji ekonomicznych. Rozpatrując zakres rzeczowy niniejszego opracowania pod kątem zadań statutowych BPN, skupiono się na kwestii udostępniania turystycznego obiektów Parku. Wśród metod i technik badawczych zastosowanych w rozpoznaniu uwarunkowań gospodarczych i społecznych ochrony BPN podstawowe znaczenie miały: analiza dokumentów, analiza opinii oraz sondaż diagnostyczny. Pracownicy BPN przygotowali według odpowiednich wytycznych zbiory danych opisujących poszczególne obszary aktywności społecznej i gospodarczej Parku. W opracowaniu danych posłużono się analizą porównawczą, odnoszącą się głównie do relacji czasowych oraz w mniejszym zakresie – przestrzennych.

BUDŻET BPN I ZEWNĘTRZNE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA

Ile kosztuje ochrona przyrody najstarszego i najcenniejszego w Polsce parku narodowego i kto musi za to płacić? W okresie 2005–2009 na funkcjonowanie BPN z budżetu państwa wydatkowano przeciętnie około 4 mln zł rocznie.

W ostatnim roku (2009) kwota ta wynosiła ponad 4,5 mln zł (tabela 1). Na każdy chroniony hektar Parku przypadało zatem około 430 zł środków publicznych. W latach 2005–2009 budżet BPN i Gospodarstw Pomocniczego BPN (GP BPN) wzrósł o 37,1% (średniorocznie – 9,3%) przy skumulowanej inflacji w tym okresie równej 10,8%. Oznacza to realny wzrost wielkości budżetu o ponad 1/4 (średniorocznie – 6,6%). Udział przychodów Gospodarstwa Pomocniczego BPN w przychodach ogółem (BPN + GP BPN) w badanym okresie utrzymywał się na zbliżonym poziomie 42,7%.

TABELA 1. Budżet BPN i GP BPN w latach 2005–2009 [zł]

TABLE 1. Białowieża National Park (BPN) budget and Auxiliary Enterprise of Białowieża National Park (GP BPN) budget in 2005–2009 [PLN]

Rok	Budżet BPN		Budżet GP BPN		Budżet ogółem	
	przychody	koszty	przychody	koszty	przychody	koszty
2005	3 317 052	3 317 052	2 543 415	2 543 013	5 860 467	5 860 065
2006	3 477 860	3 477 860	2 750 471	2 750 410	6 228 331	6 228 270
2007	4 157 123	4 157 123	2 807 886	2 757 595	6 965 009	6 914 718
2008	4 365 757	4 365 757	3 173 300	3 172 607	7 539 057	7 538 364
2009	4 539 468	4 539 468	3 492 696	3 493 385	8 032 164	8 032 853
Średnia (5 lat)	3 971 452	3 971 452	2 953 554	2 943 402	6 925 006	6 914 854

Źródło największych przychodów BPN i GP BPN stanowiła dotacja podmiotowa z budżetu państwa na działalność statutową, skąd pochodziło 55,6% ogółu wpływów (tabela 2). Drugą istotną kategorią przychodów, ale wypracowanych we własnym zakresie, była sprzedaż usług – 26,5%. Przychody z usług w latach 2005–2009 dynamicznie rosły – o 15,1% średniorocznie (w całym zaś okresie o 60,5%).

TABELA 2. Przychody budżetowe i własne BPN i GP BPN w latach 2005–2009 [zł]

TABLE 2. Budget revenues and own-source revenues of Białowieża National Park (BPN) and Auxiliary Enterprise of Białowieża National Park (GP BPN) in 2005–2009 [PLN]

Kategorie przychodów	2005	2006	2007	2008	2009	Średnia
Dotacja podmiotowa z budżetu na działalność statutową	3 225 395	3 379 973	4 023 983	4 219 319	4 390 90	3 847 932
Sprzedaż usług	1 436 512	1 690 918	1 796 339	1 960 730	2 305 682	1 838 036
Amortyzacja środków trwałych	556 375	574 085	532 871	652 388	745 959	612 336
Sprzedaż wyrobów i składników majątku	258 611	380 503	263 978	228 613	293 780	285 097
Najem i dzierżawa	224 655	71 210	101 571	129 360	146 103	134 580
Pozostałe przychody i odsetki	8 919	31 642	146 267	328 647	109 650	125 025
Dotacja przedmiotowa z budżetu	150 000	100 000	100 000	20 000	40 000	82 000
Razem	5 860 467	6 228 331	6 965 009	7 539 057	8 032 164	6 925 006

W badanym okresie widoczny spadek odnotowano w wysokości dotacji przedmiotowej z budżetu państwa przeznaczanej na pokrycie kosztów administracji i transportu – o 73,3%, podczas gdy dotacja podmiotowa na działalność statutową wzrosła o 36,1%.

Udział kosztów osobowych w ogólnych kosztach funkcjonowania BPN i GP BPN wyniósł średniorocznie 62,4% (tabela 3), przy czym wskaźnik ten znacznie różnił się w odniesieniu do budżetu samego Parku, gdzie stanowił 80,3%, podczas gdy w Gospodarstwie Pomocniczym – 38,4%. Kolejna pozycja wydatków – zakup materiałów i wyposażenia, obejmowała przeciętnie 10,6% wszystkich poniesionych kosztów. Wydatki inwestycyjne ujęte w budżecie to zaledwie 2,6%, a podatki i opłaty – 3,9%.

TABELA 3. Koszty ujęte w budżecie BPN i GP BPN w latach 2005–2009 [zł]

TABLE 3. Costs included in Białowieża National Park (BPN) budget and Auxiliary Enterprise of Białowieża National Park (GP BPN) budget in 2005–2009 [PLN]

Kategorie przychodów	2005	2006	2007	2008	2009	Średnia
Koszty osobowe						
(w tym odpisy na ZFŚS)	3 656 100	3 662 380	3 785 746	5 041 790	5 444 456	4 318 095
Zakup materiałów i wyposażenia	520 793	839 942	774 123	766 157	777 141	735 631
Amortyzacja środków trwałych	556 375	574 085	532 871	652 388	745 959	612 336
Zakup usług i energii	576 617	486 988	560 594	573 143	528 807	545 230
Podatki i opłaty	239 992	247 445	241 360	296 384	327 119	270 460
Wydatki inwestycyjne	32 000	144 987	685 146	27 798	-	177 986
Przychody BPN						
odprowadzone do budżetu	91 657	97 887	133 141	146 439	148 478	123 520
Koszty administracyjne i transportu	150 000	100 000	100 000	20 000	40 000	82 000
Pozostałe koszty	36 531	74 556	101 737	14 265	20 893	49 596
Razem	5 860 065	6 228 270	6 914 718	7 538 364	8 032 853	6 914 854

Największa dynamika wzrostu w latach 2005–2009 cechowała koszty: zakupu materiałów (49,2%), osobowe (48,9%) oraz część przychodów BPN z tytułu najmu i dzierżawy obligatoryjnie odprowadzanych do budżetu państwa (62,0%). O ponad 1/3 zwiększyły się podatki i opłaty. Oszczędności pojawiły się natomiast w kosztach administracji i transportu oraz zakupu usług i energii. W 2009 roku ze środków budżetowych nie finansowano też żadnych inwestycji.

W latach 2005–2009 BPN pozyskał ze źródeł zewnętrznych łącznie 6670 tys. zł, co stanowiło 19,3% środków budżetowych, pozostających w tym samym okresie do dyspozycji Parku. Ponad 90% tej kwoty stanowiły środki publiczne przekazywane głównie przez NFOŚiGW na konkretne działania i projekty, pozostałe 10% to pieniądze prywatnych podmiotów gospodarczych, tzw. sponsorów marki „Żubr” – przedsiębiorstw wykorzystujących symbol żubra w logo firmy lub produktu (tabela 4).

TABELA 4. Pozyskane środki pozabudżetowe i darowizny na rzecz BPN w latach 2005–2009 [zł]
 TABLE 4. Białowieża National Park (BPN) extra-budgetary funds and donations in 2005–2009 [PLN]

Źródła pozyskanych środków i darowizn	2005	2006	2007	2008	2009	Średnia
NFOŚiGW	721 970	920 429	535 759	936 309	1 717 244	966 342
Projekt LIFE (ZBS)	–	–	–	407 881	118 528	105 282
Darowizny Kompanii Piwowarskiej S.A.	50 000	90 000	90 000	90 000	90 000	82 000
WFOŚiGW	12 940	–	10 296	70 235	184 486	55 591
Darowizny Banku PEKAO S.A.	75 000	50 000	–	50 000	60 000	47 000
Inne zewnętrzne źródła finansowania	123 499	201 982	14 340	33 615	15 497	77 787
Razem	983 409	1 262 411	650 395	1 588 040	2 185 755	1 334 002

W ostatnich dwóch latach widoczne jest wyraźne zwiększenie strumienia zewnętrznych środków finansowych, które trafiają do BPN. W relacji 2009 rok do 2005 roku przyrost tych środków także wygląda imponująco: 222%. Tendencję wzrostową zakłócił jednak 2007 rok, kiedy to uzyskano najniższe zewnętrzne wsparcie finansowe w całym analizowanym okresie.

Zadania statutowe i pozastatutowe realizowane przez BPN finansowane są z trzech źródeł: dotacji podmiotowej i przedmiotowej z budżetu państwa, przychodów wypracowanych przez Gospodarstwo Pomocnicze BPN oraz pozyskanych środków zewnętrznych w wysokość odpowiednio: 48, 36 i 16%. W latach 2005–2009 na funkcjonowanie BPN wydatkowano około 41,3 mln zł, średnio – 8,25 mln rocznie. Na 1 ha Parku przypadło zatem przeciętnie 785 zł, co nie jest kwotą zbyt wygórowaną, biorąc na przykład pod uwagę wysokość unijnego wsparcia rolnictwa w ramach wspólnej polityki rolnej (płatności bezpośrednie, ONW, program rolnośrodowiskowy).

GOSPODARCZE FUNKCJE BPN

BPN jako pracodawca. Park to jeden z największych pracodawców w gminie Białowieża. Zatrudnienie w BPN i GP BPN od 5 lat pozostawało na niezmiennym poziomie 107 osób (tabela 5). Trzy czwarte pracowników etatowych stanowili mieszkańcy gminy Białowieża, a jedynie 2 osoby mieszkały poza powiatem hajnowskim. Inne relacje kształtowały się w odniesieniu do osób zatrudnionych jedynie na umowy zlecenia i o dzieło, gdyż w tym przypadku przeważały osoby spoza powiatu – 52,4% (tabela 6).

O ile liczba etatów w BPN nie zmieniła się w analizowanym okresie, o tyle widocznie wzrosła suma wynagrodzeń. Z przeprowadzonych szacunków wynika, że przeciętna płaca brutto w 2009 roku była wyższa od średniej krajowej około 18%, gdy jeszcze w 2005 roku różnica ta wynosiła –5%. Średnia kwota, jaką rocznie otrzymywali wszyscy białowiescy pracownicy Parku, wyniosła prawie 2,0 mln zł (w 2009 roku – 2,6 mln), co stanowiło 74,7% wypłat wszystkich wynagrodzeń.

TABELA 5. Zatrudnienie stałe w BPN i GP BPN w latach 2005–2009

TABLE 5. Permanent employment in Białowieża National Park (BPN) and Auxiliary Enterprise of Białowieża National Park (GP BPN) in 2005–2009

Rok	Liczba pracowników stałych zatrudnionych na umowy o pracę				Roczne wynagrodzenie netto pracowników stałych zatrudnionych na umowy o pracę [zł]			
	z gminy	z gminy	z gminy	ogółem	z gminy	z gminy	z gminy	ogółem
	Białowieża	Narewka	Hajnówka		Białowieża	Narewka	Hajnówka	
2005	84	9	13	107	1 613 724	211 521	238 885	2 074 554
2006	81	10	16	108	1 584 125	227 671	273 465	2 095 668
2007	83	6	17	107	1 691 599	198 332	297 922	2 199 232
2008	80	9	16	107	2 285 486	271 409	456 812	3 038 813
2009	79	8	16	107	2 518 274	299 150	504 241	3 370 575
Średnia	81	8	16	107	1 938 642	241 617	354 265	2 555 768

Uwaga: W 2009 roku 4 osoby wykazane jako pracownicy z gminy Białowieża były zameldowane poza powiatem hajnowskim, gdzie rozliczały się z PIT; ich łączna kwota wynagrodzenia netto wynosiła 166 242 zł.

TABELA 6. Zatrudnienie okazjonalne w BPN i GP BPN w latach 2005–2009

TABLE 6. Temporary employment in Białowieża National Park (BPN) and Auxiliary Enterprise of Białowieża National Park (GP BPN) in 2005–2009

Rok	Liczba pracowników zatrudnionych jedynie na umowy zlecenia i o dzieło				Roczne wynagrodzenie netto pracowników zatrudnionych jedynie na umowy zlecenia i o dzieło [zł]			
	z gminy	z gminy	z gminy	ogółem	z gminy	z gminy	z gminy	ogółem
	Białowieża	Narewka	Hajnówka		Białowieża	Narewka	Hajnówka	
2005	18	3	14	54	22 656	9679	37 425	96 027
2006	4	1	3	12	3689	9145	7012	22 200
2007	9	2	6	24	3117	3034	7773	22 455
2008	12	–	7	49	14 717	–	6518	48 785
2009	16	–	6	71	46 568	–	21 872	133 008
Średnia	12	1	7	42	18 149	4372	16 120	64 495

Źródło: opracowanie własne.

BPN miał zdecydowanie mniejszy wpływ na gospodarkę gminy Narewka, której mieszkańcy stanowili 7,5% pracowników etatowych oraz zaledwie 2,4% pracowników okazjonalnych. Ich średnioroczne dochody zamknęły się łączną kwotą około 246 tys. zł, prawie dziesięciokrotnie mniejszą niż w przypadku Białowieży.

Można stwierdzić, że z roku na rok Park poprzez wypłaty wynagrodzeń coraz większym strumieniem pieniądza zasila lokalny rynek dóbr i usług. Korzyści rozkładają się bardzo nierównomiernie między dwie gminy, w których granicach położony jest BPN, co wynika z faktu lokalizacji jego siedziby. Jednakże z uwagi na ograniczoną ofertę rynkową w gminie Białowieża większość wydatkowanych przez pracowników Parku prywatnych środków finansowych przechwytuje miasto Hajnówka, gdzie mieści się centrum lokalnego handlu.

BPN jako kontrahent. Oprócz strumienia wynagrodzeń do gospodarki płynie także strumień płatności za nabywane przez BPN dobra i usługi (tabela 7). Wprawdzie jest on większy w relacji do płac – przeciętna wartość zakupionych

TABELA 7. Wartość dóbr i usług zakupionych przez BPN i GP BPN w latach 2005–2009 ze środków budżetowych i źródeł zewnętrznych

TABLE 7. The value of goods and services purchased by Białowieża National Park (BPN) and Auxiliary Enterprise of Białowieża National Park (GP BPN), paid for through budget funding and external resources in 2005–2009 [PLN]

Rok	Wartość dóbr i usług zakupionych ze środków budżetowych			Wartość dóbr i usług zakupionych ze źródeł zewnętrznych		
	z gmin powiatu hajnowskiego [zł]	ogółem [zł]	udział gmin powiatu hajnowskiego w obrotach [%]	z gmin powiatu hajnowskiego [zł]	ogółem [zł]	udział gmin powiatu hajnowskiego w obrotach [%]
2005	575 589	1 394 638	41,3	259 200	933 409	27,8
2006	588 707	1 489 692	39,5	191 611	1 172 411	16,3
2007	218 686	1 241 233	17,6	254 846	649 413	39,2
2008	407 124	1 549 467	26,3	611 611	1 770 041	34,6
2009	330 681	1 531 422	21,6	631 815	2 253 633	28,0
Średnia	424 157	1 441 290	29,4	389 817	1 355 781	28,8

w latach 2005–2009 dóbr i usług to 2,8 mln (wynagrodzenia – 2,6 mln), ale w znacznie mniejszym stopniu trafia do miejscowych dostawców. Udział w obrotach z BPN podmiotów z powiatu hajnowskiego wynosił średnio 29,1%, oscylując w granicach od 25,0% w 2007 roku do 35,9% w 2005 roku, przy braku jakiegś wyraźnej tendencji. Zbliżony był średni odsetek lokalnych kontrahentów opłacanych ze środków budżetowych i źródeł zewnętrznych, choć w poszczególnych latach różnice były znaczące.

Na podstawie dostępnych szczegółowych danych, odnoszących się do zakupów dóbr i usług ze środków budżetowych, można było ocenić relacje ekonomiczne między Parkiem a poszczególnymi gminami. I tak wśród wszystkich 245 podmiotów-dostawców (średnia) 6,9% zlokalizowanych było w Białowieży, 2,0% – w Narewce, a 33,5% – w innych gminach powiatu hajnowskiego (przeważnie w Hajnówce). Biorąc pod uwagę jedynie większych kontrahentów, relacje te zmieniają się bardzo nieznacznie w odniesieniu do obu wymienionych gmin, natomiast wyraźnie maleje udział pozostałych hajnowskich dostawców: przy obrotach powyżej 1 tys. zł stanowili oni 24,8%, a powyżej 5 tys. – już tylko 18,6% (tabela 8).

W badanym okresie popyt ze strony BPN na dobra i usługi w ujęciu wartościowym systematycznie się zwiększał, z wyjątkiem 2007 roku, kiedy to ze źródeł zewnętrznych pozyskano znacznie mniej środków niż w pozostałych latach. W tym roku także zanotowano najmniejszy udział w wartości dostaw podmiotów z powiatu hajnowskiego. Zamówienia od firm hajnowskich na ogół nie przekraczały 1 tys. zł – tacy drobni dostawcy stanowili połowę lokalnych kontrahentów BPN, podczas gdy wśród dostawców zewnętrznych odsetek ten wynosił 21,3%.

BPN jako inwestor/usługobiorca. Preferencji wyboru kontrahentów spoza powiatu hajnowskiego nie potwierdziły dane, dotyczące inwestycji i remontów zlecanych przez BPN w latach 2005–2009. Na 28 różnego rodzaju prac budowlano-montażowych o łącznej wartości ponad 2,4 mln zł połowę ich wykonaw-

TABELA 8. Liczba kontrahentów dostarczających dobra i usługi BPN i GP BPN w latach 2005–2009 nabywane ze środków budżetowych

TABLE 8. The number of services and goods providers financed by the budget resources of Białowieża National Park (BPN) and Auxiliary Enterprise of Białowieża National Park (GP BPN) in 2005–2009

Rok	Liczba wszystkich podmiotów gospodarczych dostarczających dobra i usługi				Liczba podmiotów gospodarczych dostarczających dobra i usługi o łącznej wartości powyżej 1 tys. zł				Liczba podmiotów gospodarczych dostarczających dobra i usługi o łącznej wartości powyżej 5 tys. zł			
	z gminy Białowieża	z gminy Narewka	z innych gmin powiatu	ogółem	z gminy Białowieża	z gminy Narewka	z innych gmin powiatu	ogółem	z gminy Białowieża	z gminy Narewka	z innych gmin powiatu	ogółem
2005	18	5	82	270	11	3	27	124	2	2	7	44
2006	13	5	73	209	8	3	27	111	3	1	6	42
2007	18	4	72	218	9	1	28	105	2	1	7	35
2008	18	5	93	276	9	2	33	133	4	0	9	52
2009	16	5	89	253	9	2	33	131	3	0	11	44
Średnia	17	5	82	245	9	2	30	121	3	1	8	43

TABELA 9. Przychody z najmu i dzierżawy nieruchomości BPN w latach 2005–2009 [zł]

TABLE 9. Białowieża National Park (BPN) rent and real estate leasing – revenues in 2005–2009 [PLN]

Rodzaj nieruchomości	2005	2006	2007	2008	2009	Średnia
Budynki i lokale wdzierżawione w celu świadczenia usług turystycznych	56 955	62 477	89 730	86 968	108 206	80 867
Lokale mieszkalne i pomieszczenia gospodarcze związane z lokalami	–	25 548	25 587	25 396	27 654	26 046
Grunty wdzierżawione do innych celów	7 800	8 733	11 840	11 221	10 080	9 935
Grunty wdzierżawione do celów rolniczych	–	247	1037	487	589	590
Razem przychody	90 000 ^a	97 005	128 194	124 072	146 529	117 160 ^a

^a Dane szacunkowe.

ców stanowiły firmy lokalne. Jednakże w ujęciu wartościowym te lokalne podmioty pozyskały zaledwie 1/5 ogółu środków wydatkowanych przez BPN.

Ponad połowa zleceńobiorców wyłaniania była w drodze przetargu. W tym trybie, dotyczącym największych zamówień, zlecenia pozyskało 5 firm lokalnych i 10 spoza powiatu hajnowskiego. Inwestycje i remonty zlecane na podstawie wewnętrznych procedur BPN były już domeną rodzimych podmiotów (relacja 9 : 4). Nasuwa się tu wniosek, iż lokalni przedsiębiorcy nie są konkurencyjni w przetargach bądź też hajnowski rynek nie jest w stanie dostarczyć specyficznych dóbr i usług.

Należy zwrócić uwagę na zarysowującą się w ostatnich dwóch latach pozytywną, z punktu widzenia lokalnego rynku, tendencję do szerszego (lub bardziej skutecznego) uczestnictwa firm z powiatu hajnowskiego w konkurowaniu o zlecenia na prace remontowo-budowlane, także te w trybie przetargowym.

Relacja źródeł zewnętrznych finansowania remontów i inwestycji do środków budżetowych BPN wyniosła 4,6 : 1.

BPN jako właściciel nieruchomości. Park, pełniąc różne funkcje gospodarcze, nie tylko kreuje napływ pieniądza do lokalnej gospodarki, ale także sam zarobkuje, dostarczając na rynek odpłatnych dóbr i usług. Jednym ze źródeł przychodów w latach 2005–2009 był najem i dzierżawa nieruchomości należących do BPN. Przychody z tego tytułu systematycznie rosną, przy średniej na poziomie około 120 tys. zł (tabela 9). W badanym okresie ponad 2/3 tego rodzaju przychodów pochodziło od dzierżawców atrakcyjnie położonych budynków i lokali, gdzie prowadzona jest obsługa ruchu turystycznego i są świadczone usługi turystyczne. Co piąta złotówka stanowiła natomiast przychód z najmu lokali mieszkalnych, których BPN jest właścicielem. Pozostałe dzierżawione różnym podmiotom nieruchomości parkowe miały już znacznie mniejsze znaczenie ekonomiczne. Całość przychodów pozyskiwanych z najmu i dzierżawy BPN jest zobowiązany odprowadzać do budżetu państwa. Ten obowiązek nie dotyczy GP BPN.

W 2009 roku BPN dysponował 50 lokalami mieszkalnymi o łącznej powierzchni ponad 3 tys. m², z których wynajmowanych było 46, w tym 33 odpłatnie. Roczne przychody z wynajmu lokalu o przeciętnej powierzchni 55,7 m² wyniosły średnio 355 zł. Wśród budynków i lokali wydzierżawionych w celu świadczenia usług turystycznych o łącznej powierzchni 993 m² znalazły się: restauracja Parkowa, Brama Wjazdowa, Biuro Usług Przewodnickich. W ich przypadku średni czynsz dzierżawny za 1 m² wynosił 109 zł.

RELACJE EKONOMICZNE BPN Z LOKALNYMI PODMIOTAMI GOSPODARCZYMI

Relacje z podmiotami branży turystycznej. BPN, realizując jedno ze statutowych zadań, polegające na udostępnianiu wybranych obiektów Parku do celów turystycznych, z jednej strony dostarcza atrakcji turystycznych, inwestuje w infrastrukturę i zatrudnia pracowników do obsługi ruchu tury-

stycznego, z drugiej natomiast czerpie z tej działalności ekonomiczne korzyści, pobierając różnego rodzaju opłaty zarówno od przyjezdnych (bilety wstępu, opłaty za fotografowanie i inne), jak i miejscowych – za licencje przewodnickie, wozackie.

Oprócz trzech znanych powszechnie obiektów BPN przyciągających turystów, tj. Rezerwatu Pokazowego, Muzeum Przyrodniczo-Leśnego i Obszaru Ochrony Ścisłej, na terenie Parku w 2009 roku zlokalizowanych było 35 elementów infrastruktury turystycznej o łącznej wartości około 335 tys. zł. Zdecydowana większość wyposażenia szlaków turystycznych w kładki, wiaty, wieże widokowe, tablice informacyjne, parkingi (tabela 10) skoncentrowana była w północnej części BPN, położonej w gminie Narewka (Obręb Ochronny Hwoźna – OOH). Nic w tym dziwnego, jest to bowiem obszar objęty ochroną czynną/częściową, gdzie ograniczenia ruchu turystycznego są o wiele łagodniejsze niż w odniesieniu do Rezerwatu Ścisłego (Obręb Ochronny Orłówka – OOO). Zwiększanie atrakcyjności turystycznej północnej części Parku jest działaniem przemyślanym, mającym na celu rozproszenie ruchu turystycznego i przynajmniej częściowe odsunięcie go od najcenniejszej części Puszczy Białowieskiej.

TABELA 10. Infrastruktura turystyczna w BPN w 2009 roku
TABLE 10. Białowieża National Park (BPN) tourist infrastructure in 2009

Rodzaj obiektu	Ogółem [szt.]	Lokalizacja		Wartość księgowa [zł]
		gmina Białowieża	gmina Narewka	
Kładki turystyczne, widokowe, pomostowe	6 (779,4 m.b.)	1 (401,4 m.b.)	5 (378,0 m.b.)	140 839
Wieże, tarasy, punkty widokowe	5	1	4	77 296
Wiaty turystyczne, w tym „Filipówka”	11	2	9	61 004
Stacja i skansen kolejki leśnej	2	–	2	48 858
Tablice informacyjne	3	–	3	6227
Stojaki na rowery	9	3	6	0
Parkingi	3	–	3	0
Miejsca ogniskowe	2	1	1	0
Razem	35	7	28	334 224

Współpraca BPN z podmiotami branży turystycznej (hotelami, kwatarami, biurami turystycznymi) przebiega w znacznej mierze za pośrednictwem dużej grupy białowieskich przewodników. W badanym okresie liczba przyznawanych oraz wydawanych licencji przewodnickich była stabilna – zazwyczaj ponad stu przewodników było gotowych do obsługi przyjezdnych, a kilkunastu „pozostawało w rezerwie”. Gorzej przedstawiała się kwestia wykupu licencji wozackich przyznanych na wjazd do obszaru ochrony ścisłej, które wydawane były zaledwie połowie uprawnionych osób, co może świadczyć o małej atrakcyjności ekonomicznej tego rodzaju usług. Wpływy z tytułu opłat licencyjnych to kwoty wysokości około 11 tys. zł rocznie (tabela 11).

TABELA 11. Liczba licencji przewodnickich i wozackich w latach 2005–2009

TABLE 11. The number of tourist guide licences and driving licences for special-type vehicles issued in 2005–2009

Rok	Licencje przewodnickie		Licencje wozackie		Przychody z licencji
	przyznane	wydane	przyznane	wydane	
2005	113	–	–	–	5656
2006	116	103	–	–	13 783
2007	113	96	31	17	11 115
2008	121	107	35	17	11 162
2009	115	100	35	18	11 783
Średnia	116	102	34	17	10 700

Relacje z podmiotami branży drzewnej. Relacje BPN z podmiotami branży drzewnej w latach 2005–2009 były w zasadzie śladowe. W tym okresie sprzedano zaledwie 68 m³ drewna wielkowymiarowego firmie z Białowieży za łączną kwotę 16,8 tys. zł. Ponad 88% drewna pozyskiwanego z obszaru Parku, głównie opałowego, trafiło odpłatnie do mieszkańców gmin Białowieża i Narewka, przynosząc średniorocznie ponad 40 tys. zł przychodu (tabela 12).

Ogółem w BPN, zajmującym 10 517,27 ha (w tym 5725,75 ha podlegających ochronie ścisłej), pozyskano w badanym okresie 1888,2 m³ drewna, podczas gdy w Nadleśnictwie Białowieża, gospodarującym na 13 394,73 ha (w tym rezerwaty 4304,07 ha), a zatem na porównywalnej powierzchni, ilość zagospodarowanego drewna (114 635 m³) była sześćdziesięciokrotnie większa (po uwzględnieniu różnic w wielkości „niezrezerwowanej” powierzchni leśnej Parku i Nadleśnictwa relacja w średniej ilości pozyskiwanego drewna wynosiła 1 : 27).

Przytoczone dane wskazują na to, iż objęcie ochroną powierzchniową w postaci parku narodowego prowadzi do radykalnego zmniejszenia presji na gospodarce użytkowanie lasu.

TABELA 12. Pozyskanie i rozdysponowanie drewna z obszaru BPN w latach 2005–2009 [m³]

TABLE 12. Wood production and distribution in the area of Białowieża National Park (BPN) in 2005–2009

Rok	Pozyskanie drewna w BPN			Pozyskanie drewna w Nadleśnictwie Białowieża	Rozdysponowanie drewna BPN			Przychody ze sprzedaży drewna [zł]
	wielkowymiarowego (tartaczne)	małowymiarowego (opałowe)	razem		na potrzeby własne	sprzedaż podmiotom gospodarczym ^a	sprzedaż mieszkańcom gmin Białowieża i Narewka	
2005	167,02	378,22	545,24	23 087	–	–	545,24	61 907
2006	107,65	268,13	375,78	18 355	26,78	–	349,00	38 736
2007	103,45	237,12	340,57	24 446	44,29	26,0	270,28	32 889
2008	156,71	205,98	362,69	24 772	68,98	42,0	251,71	45 007
2009	43,47	220,45	263,92	23 975	12,53	–	251,39	25 484
Razem	578,30	1 309,90	1 888,20	114 635	152,58	68,0	1667,62	204 023
Średnia	115,66	261,98	377,64	22 927	30,52	13,6	333,52	40 805

^a Drewno kupił zakład przeróbki drewna z terenu gminy Białowieża za łączną kwotę 16 806 zł.

Relacje z rolnikami. Powierzchnie nieleśne zajmują w BPN 543 ha, co stanowi zalewie 5,2% jego terytorium. Zlokalizowane są one w dolinach puszczańskich rzek i na Polanie Białowieskiej. Już kilkadziesiąt lat temu, w latach pięćdziesiątych, rolnicy zaniechali ich kośnego użytkowania w związku dynamicznymi procesami demograficznymi. W połączeniu ze zmianami stosunków wodnych w wyniku wcześniejszej regulacji koryta rzecznoego i melioracji doprowadziło to do sukcesji wtórnej, procesów murszowych i zaniku torfowisk, nieodwracalnie zmieniając charakter terenów otwartych.

BPN podejmuje działania w celu przywrócenia kośnego użytkowania łąk dolin rzecznych (docelowo na powierzchni około 35 ha) oraz Polany Białowieskiej (docelowo 63–81 ha łąk świeżych, które powstały w wyniku kreatywnej sukcesji wtórnej). Jest to jeden ze sposobów zahamowania procesu zanikania powierzchni nieleśnych. Działania te są obecnie prowadzone siłami GP BPN, ale w przyszłości przewiduje się zaangażowanie miejscowych rolników do wykaszania części terenów otwartych.

W 2006 roku w ramach projektu Life „Kraina Żubra – Ochrona żubra w Puszczy Białowieskiej”, realizowanego we współpracy z Zakładem Badania Ssaków PAN (ZBS PAN) w latach 2006–2010, zainicjowano kontraktację użytków zielonych w gminie Narewka w celu rozszerzenia bazy paszowej żyjących w Puszczy żubrów. W ciągu czterech lat podpisano 58 umów z miejscowymi rolnikami, kontraktując u nich łącznie 142 ha łąk za kwotę ponad 370 tys. zł (średni koszt 2,6 tys. zł·ha⁻¹) – tabela 13.

TABELA 13. Kontraktacja łąk w gminie Narewka przeznaczonych dla żubrów w latach 2005–2009
TABLE 13. Purchase of meadows for the bison population in Narewka commune in 2005–2009

Rok	Liczba umów kontraktacji	Powierzchnia [ha]	Koszty [zł]
2005	–	–	–
2006	2	4	10 000 ^a
2007	9	25	62 500 ^a
2008	21	52	135 417
2009	26	61	166 143

^a Dane szacunkowe; w latach 2006–2007 koszty kontraktacji pokrywał ZBS PAN w ramach realizowanego projektu Life.

Corocznie BPN nabywa od miejscowych rolników indywidualnych i okolicznych rolniczych spółdzielni produkcyjnych pasze na potrzeby Ośrodka Hodowli Żubrów (OHŻ) za średnią kwotę ponad 94 tys. zł (tabela 14). Największy udział w zakupywanych paszach miało siano (65,8% rocznej wartości zakupów), dostarczane przez 9–20 rolników (widoczna tendencja spadkowa liczby dostawców) z 8 gmin: Białowieża, Czyże, Dubicze Cerkiewne, Hajnówka, Kleszczewo, Narew, Narewka, Orla). Od 2004 roku siano kupowane jest na zasadach przetargu, wcześniej na mniej sformalizowanych zasadach dostarczało je nawet 80 podmiotów. W 2009 roku 1/3 ogólnej ilości zakupionego siana (70,31 t) pochodziło od 2 rolników z gminy Białowieża (12,31 t) oraz 2 rolników z gminy Narewka (58,30 t). Dostawcami pozostałych pasz, na zasadach zapytania ofertowego, były podmioty z innych gmin powiatu: Hajnówki (buraki pastewne, owies, kuku-

TABELA 14. Dostawy pasz od rolników indywidualnych i RSP w latach 2005–2009

TABLE 14. Forage supplies from individual farmers and Agricultural Producers Co-operation (RSP) in 2005–2009

Rok	Liczba dostawców				Ilość paszy [t]				Koszty [zł]			
	siano	buraki	owies	kuku-rydza	siano	buraki	owies	kuku-rydza	siano	buraki	owies	kuku-rydza
2005	17	2	1	1	333,94	45,21	34,60	10,0	82 531	10 433	12 514	4473
2006	20	2	1	1	302,43	47,46	–	10,0	70 955	11 412	–	4326
2007	20	3	2	1	187,48	44,47	46,00	10,0	46 170	11 134	21 150	5974
2008	15	3	1	1	165,86	57,77	47,00	10,0	45 597	15 231	25 897	5677
2009	9	3	1	1	212,60	53,80	29,00	10,9	64 484	18 612	7830	5995
Średnia	16	3	1	1	240,46	49,74	31,32	10,18	61 947	13 364	13 478	5289

rydza), Dubicz Cerkiewnych (buraki) i Narwi (owies). BPN skupuje także co-rocennie 4–7 ton zołędzi od zbieraczy z gmin: Białowieża, Hajnówka i Narewka – w latach 2005–2009 zakupiono łącznie 26,8 ton za kwotę 43,7 tys. zł.

Sąsiedztwo parku narodowego i gruntów użytkowanych rolniczo nieuchronnie wiąże się ze szkodami wyrządzanymi przez zwierzęta chronione (żubry, bobry) w uprawach i płodach rolnych. Odszkodowania za nie są obecnie wypłacane przez Regionalną Dyрекcję Ochrony Środowiska, a wcześniej były w gestii wojewódzkiego konserwatora przyrody. Z kolei za szkody wyrządzane przez zwierzynę łowną finansowo odpowiadają właściwe miejscowo koła łowieckie i nadleśnictwa.

Park z własnej inicjatywy podejmuje działania zmierzające do minimalizowania strat powodowanych przez żubry i powstających na tym tle sytuacji konfliktowych. Ochrona obszarów rolniczych dotkniętych oddziaływaniem żubra oraz kontrola osobników powodujących szkody polega na interwencji pracowników OHŻ (odłowy, płoszenie, ewentualna eliminacja) lub zabezpieczeniu upraw i posesji przed żubrami (pastuch elektryczny, siatka ogrodzeniowa, drut) – w latach 2008–2009 takie materiały do zabezpieczeń zakupiono 23 rolnikom z gmin Białowieża i Narewka. Ponadto w ramach spotkań konsultacyjnych pracowników BPN z przedstawicielami gmin powiatu hajnowskiego, przeprowadzonych w związku z realizacją projektu Life „Kraina Żubra...”, podjęto działania edukacyjne. W części teoretycznej było to zapoznanie uczestników z biologią i osiągnięciami w hodowli i ochronie gatunku oraz jego inwentaryzacją, sposobami odłowów i usypiania, a w części praktycznej – pokazanie środowiska bytowania żubra w stadach wolnościowych Puszczy Białowieskiej i w warunkach rezerwatu pokazowego oraz zwiedzanie muzeum.

Relacje z gminami powiatu hajnowskiego. Park jako jeden z największych użytkowników gruntów oraz pracodawców w regionie Puszczy Białowieskiej jest także znaczącym płatnikiem podatków na rzecz lokalnych samorządów. Bezpośrednio do budżetów gmin Białowieża i Narewka odprowadzane są podatki od nieruchomości, rolny i leśny, a także opłata klimatyczna pobierana od gości hotelowych.

Z tytułu podatku od nieruchomości w latach 2005–2009 do budżetów jednostek samorządowych trafiało z BPN średnio 79,4 tys. zł. Należy tu zaznaczyć, że

z tego podatku zwolnione są „...grunty położone na obszarach objętych ochroną ścisłą, czynną lub krajobrazową, a także budynki i budowle trwale związane z gruntem, służące bezpośrednio osiągnięciu celów z zakresu ochrony przyrody – w parkach narodowych oraz w rezerwach przyrody” [Ustawa... 2006, art.. 7, ust. 1, p. 8]. Mniejsze obciążenie podatkowe prawodawca przewidział w odniesieniu do lasów wchodzących w skład rezerwatów przyrody i parków narodowych, gdzie „...stawka podatku leśnego, o której mowa w ust. 1 art. 4 ulega obniżeniu o 50%” [Ustawa... 2002]. Niemniej gminy uzyskały od Parku wpływy z tego podatku w średniej wysokości 135 tys. zł. Znacznie mniejsze kwoty BPN wypłacał z tytułu podatku rolnego – 0,4 tys. zł, i opłaty klimatycznej – 3,5 tys. zł rocznie. Oprócz wyżej wymienionych podatków i opłat budżety gminne zasilila część podatku PIT płaconego przez pracowników BPN – wpływy te oszacowano na ponad 110 tys. zł rocznie (tabela 15).

TABELA 15. Wpływy z tytułu podatków i opłat do budżetów gmin powiatu hajnowskiego w latach 2005–2009 [zł]

TABLE 15. Taxes and payments paid to Hajnówka county communes' budgets in 2005–2009 [PLN]

Podatek/opłata	2005	2006	2007	2008	2009	Średnia	Razem
Udział w PIT ^a	88 500	86 600	90 400	136 500	153 000	111 000	555 000
Podatek od nieruchomości	54 842	54 765	59 125	105 207	123 116	79 411	397 055
Podatek leśny	117 673	129 423	131 718	145 410	150 798	135 005	675 022
Podatek rolny	367	281	339	391	478	371	1 856
Opłaty klimatyczne	1 500 ^a	1 809	1 269	5 842	6 945	3 473	17 365
Razem	262 882	272 878	282 851	393 350	434 337	329 260	1 646 298

^a Dane szacunkowe. W szacunkach PIT przyjęto następujące założenia: stawka PIT 19% bez progresji z uwzględnieniem kosztów przychodu, średnie koszty przychodu umów zlecenia i o dzieło – 35%, udział gminy w PIT – 36,94%.

Ogółem w ciągu 5 analizowanych lat w związku z funkcjonowaniem BPN na konta miejscowych urzędów gmin trafiło prawie 1,65 mln zł, z czego podatek leśny stanowił 41,0%, PIT – 33,7%, podatek od nieruchomości – 24,1%, opłata klimatyczna – 1,1%, podatek rolny – 0,1%. Z tej kwoty gmina Białowieża pozyskała 1185 tys. zł (72,0%), gmina Narewka – 355 tys. zł (21,6%) oraz gmina Hajnówka – 105 tys. zł (6,4%; jedynie udział w PIT).

Jak wynika z powyższych danych, zdecydowana większość zobowiązań podatkowych BPN i jego pracowników kierowanych do jednostek samorządowych zasilila budżet gminy Białowieża. W 2009 roku środki te stanowiły odpowiednio: 89 809 zł podatku leśnego – 25,8% dochodów gminy z podatku leśnego (348 018 zł); 104 200 zł podatku od dochodów osobistych pracowników – 11,4% dochodów gminy z PIT (914 417 zł); 116 158 zł podatku od nieruchomości – 7,0% dochodów gminy z podatku od nieruchomości (1 652 817 zł); 128 zł podatku rolnego – 0,2% dochodów gminy z podatku rolnego (81 762 zł).

Analizując dynamikę zmian dochodów jednostek samorządu terytorialnego z tytułu uzyskiwanych od BPN podatków, należy zwrócić uwagę na podwojenie się w ostatnich 2 latach wysokości podatku od nieruchomości, co wynika z uruchomienia części hotelowej budynku administracji Parku, tzw. pokoi gościnnych Centrum Edukacyjno-Muzealne (CEM). Wiąże się z tym także wzrost kwoty

opłaty klimatycznej pobieranej od goszczonych tam turystów. Dość znacząco (w sumie o przeszło 70%) zwiększały się z roku na rok wpływy z podatku dochodowego od osób fizycznych, którego ponad 1/3 trafia do gminnej kasy, co było spowodowane wzrostem płac. Mniejszą dynamiką wzrostu cechowały się podatki leśny i rolny – rosły średniorocznie odpowiednio o 7,0 i 7,6%.

ZASOBY GOSPODARCZE BPN W SFERZE TURYSTYCZNEJ

Udostępnianie turystyczne obiektów BPN jest jednym ze statutowych zadań Parku, a jednocześnie głównym źródłem dochodów Gospodarstwa Pomocniczego. Jest to także w zasadzie jedyny rodzaj działalności gospodarczej prowadzonej w granicach BPN. Działalności, co należy podkreślić, podporządkowanej nadrzędnej funkcji parku narodowego, jaką jest ochrona przyrody. Ruch turystyczny w granicach BPN powinien zatem być tak zorganizowany, aby nie stwarzał zagrożeń dla zlokalizowanych tu walorów i zasobów środowiskowych.

Przychody i koszty działalności turystycznej. Przychody BPN z szeroko pojętej turystyki w latach 2005–2009 mieściły się w granicach od około 1,5 do ponad 2,0 mln zł, przy średniej 1676 tys. zł (tabela 16). Prawie 3/4 tej kwoty stanowiły wpływy z biletów wstępu do rezerwatu pokazowego żubrów, muzeum przyrodniczo-leśnego i rezerwatu ścisłego. Zdecydowanie mniejszy udział w przychodach miało: wynajem pokoi gościnnych – 11,3%, sprzedaż wydawnictw – 5,8%, oraz najem i dzierżawa obiektów turystycznych – 5,3%. Przychody z pozostałych 11 źródeł nie przekraczały 4,5%.

TABELA 16. Przychody z działalności turystycznej GP BPN w latach 2005–2009 [zł]
TABLE 16. Tourism revenues generated in Białowieża National Park (BPN) in 2005–2009 [PLN]

Kategorie przychodów	2005	2006	2007	2008	2009	Średnia
Bilety wstępu	1 142 055	1 051 154	1 232 522	1 231 951	1 466 203	1 224 777
Wynajem pokoi gościnnych	152 185	118 747	129 524	214 410	333 697	189 713
Sprzedaż wydawnictw	65 067	126 623	105 310	95 757	94 939	97 539
Najem i dzierżawa obiektów turystycznych	66 460	70 540	88 772	99 620	119 202	88 919
Opłaty za fotografowanie, filmowanie	44 380	28 698	29 278	951	9 118	22 485
Opłaty za wjazd bryczką, rowerem	28 678	26 948	10 736	8 512	9 094	16 794
Licencje przewodnickie i wozackie	5 656	13 783	11 115	11 162	11 783	10 700
Opłaty ogniskowe	6 960	5 903	7 285	6 028	668	5 369
Odpłatne zajęcia edukacyjne	5 940	3 550	7 388	2 475	4 438	4 758
Udział w sprzedaży artykułów spożywczych z automatów	5 740	4 187	5 298	6 145	1 877	4 649
Udostępnianie lunet widokowych	2 318	4 210	3 733	5 494	4 003	3 952
Wynajem bryczek	–	701	3 355	2 622	3 644	2 064
Opłaty za oprowadzanie	–	–	3 578	2 734	2 803	1 823
Licencje na wjazd (przepustki)	–	612	2 351	3 474	1 963	1 680
Wypożyczenie rowerów	–	1 817	1 164	1 498	324	961
Razem	1 525 439	1 457 473	1 641 409	1 692 833	2 063 756	1 676 183

W dwóch ostatnich latach największy, ponaddwukrotny wzrost przychodów odnotowano w odniesieniu do wynajmu pokoi gościnnych, co wiąże się z otwarciem w 2008 roku części hotelowej budynku administracji BPN. Dużą dynamiką wzrostu w całym badanym okresie cechowały się także wpływy z najmu i dzierżawy (79,4%), sprzedaży wydawnictw (45,9%) i biletów wstępu (28,4%). Zmniejszył się natomiast strumień pieniądza płynący z opłat za fotografowanie, za wjazd bryczką i rowerem oraz z zajęć edukacyjnych. Wyraźnie zmalała w ostatnim roku suma opłat ogniskowych. Ograniczenie wpływów z wymienionych źródeł, z uwagi na relatywnie małe pozyskiwane stamtąd kwoty, nie znalazło odzwierciedlenia w ogólnej tendencji wzrostu przychodów z działalności turystycznej BPN. W ciągu 4 lat powiększyły się one łącznie o 35,3%, chociaż należy zaznaczyć, że gros tego wzrostu osiągnięto w ostatnim roku. Nie można zatem stwierdzić, czy taka tendencja zostanie w przyszłości utrzymana.

Koszty działalności turystycznej są znacznie trudniejsze do oszacowania z uwagi na problem jednoznacznego przyporządkowania części pracowników BPN i GP BPN i ich wynagrodzeń do realizacji zadań w zakresie obsługi ruchu turystycznego. Większość zatrudnionych tu osób pełni bowiem wiele różnych obowiązków, związanych jednocześnie z funkcją turystyczną, ochronną, edukacyjną, naukową, informacyjną czy promocyjną. Trudności tkwią także w kwestii odpowiedniego zakwalifikowania często wielofunkcyjnych działań, na przykład czy dane działanie ma charakter edukacyjny, czy raczej „turystyczny”, albo na ile dane przedsięwzięcie mieści się w funkcji informacyjnej lub promocyjnej, a na ile – w turystycznej. Pewnym rozwiązaniem powyższych dylematów była próba określenia liczby pracowników bezpośrednio zatrudnionych do obsługi obiektów udostępnianych turystycznie oraz zaangażowanych w przyrodniczą edukację turystów. I tak w 2009 roku liczba osób zajmujących się obsługą ruchu turystycznego w poszczególnych komórkach organizacyjnych Parku kształtowała się następująco: CEM – 7, OHŻ – 3, „Dom Myśliwski” – 4, „Pokoje gościnne CEM” – 6, GP BPN – 7. W analizowanym okresie zatrudnienie to zmieniało się w granicach od 22 do 31 osób.

Kolejnym problemem precyzyjnego wyliczenia kosztów jest brak kalkulacyjnego podziału kosztu mediów, zakupywanych przez GP BPN, między różne dziedziny działalności. W szacunkach uwzględniono całą przeznaczoną na ten cel kwotę, gdyż i tak finanse pozyskane z turystyki są wydatkowane na bieżące potrzeby Gospodarstwa Pomocniczego. Te dwie kategorie kosztów – osobowe i mediów, stanowiły odpowiednio 81,4 oraz 7,0% wszystkich środków wydatkowanych w związku z prowadzoną w BPN działalnością turystyczną (tabela 17).

Trzecią pozycją na liście kosztów były inwestycje (4,1%), które w latach 2005–2006 dotyczyły głównie budowy elementów małej architektury turystycznej (2 wiaty, stacyjka i wagonik kolejki wąskotorowej na uroczysku Głuszec, kładki w rezerwacie ścisłym), natomiast w okresie 2008–2009 wiązały się z zakupem wyposażenia pokoi gościnnych CEM.

Systematyczny wzrost sumy płac osób zatrudnionych do obsługi ruchu turystycznego w całym badanym okresie o 61,2% przełożył się na ogólny wzrost kosztów działalności turystycznej o 58,7%. Należy tu dodać, iż wszystkie kate-

TABELA 17. Koszty działalności turystycznej GP BPN w latach 2005–2009 [zł]

TABLE 17. Tourism costs generated in Białowieża National Park (BPN) in 2005–2009 [PLN]

Kategorie kosztów	2005	2006	2007	2008	2009	Średnia
Koszty osobowe	620 620	630 522	678 610	933 824	1 000 639	772 843
Koszty całkowite mediów GP BPN	66 046	59 514	68 899	60 423	78 335	66 643
Inwestycje turystyczne	37 385	24 663	–	80 718	51 185	38 790
Koszty promocji	25 916	12 751	9 035	28 710	40 939	23 470
Usługi obce	13 348	11 385	13 273	20 454	25 439	16 780
Koszty utrzymania infrastruktury	10 221	13 564	19 389	10 977	23 825	15 595
Koszty materiałów	3 925	6 288	4 844	16 716	12 884	8 931
Remonty infrastruktury	–	2 341	26 040	894	305	5 916
Razem	777 461	761 028	820 090	1 152 716	1 233 551	948 969
Liczba pracowników zajmujących się obsługą ruchu turystycznego	29	28	22	31	27	27

gorie wydatków, oprócz remontów, uległy zwiększeniu – od 18,6% w przypadku mediów do 228,3% w odniesieniu do materiałów.

Średni zysk brutto osiągnięty z działalności turystycznej BPN w latach 2005–2009 wyniósł ponad 727 tys. zł, kształtując się w przedziale od 540 tys. zł (2008 rok) do 830 tys. zł (2009 rok). W tym okresie zwiększył się on o 11,0%, ale nie zarysowała się tutaj wyraźna tendencja wzrostowa. Zysk brutto na jednego pracownika obsługi ruchu turystycznego to średnio 26,9 tys. zł, przy czym największą wartość tego wskaźnika odnotowano w 2007 roku – 33,3 tys. zł, najmniejszą zaś w 2008 roku – 17,4 tys. zł, co wynika głównie z dużych różnic w zatrudnieniu, a zatem i kosztów płac w tych latach.

Dynamika ruchu turystycznego w obiektach BPN. Środowisko jest wartością coraz bardziej cenioną w społeczeństwie. Stąd coraz częściej celem turystycznych wyjazdów stają się obszary o mało przekształconej przyrodzie, takie jak region Puszczy Białowieskiej. Obiektami BPN, cieszącymi się największą popularnością wśród turystów, są: Rezerwat Pokazowy Żubrów, Muzeum Przyrodniczo-Leśne oraz Obręb Ochronny Orłówka (dawniej Rezerwat Ścisły). Coraz większego znaczenia, sądząc z obserwacji terenowych i wypowiedzi pracowników Parku, nabiera także północna część chronionej Puszczy – Obręb Ochronny Hwoźna, ale brak wiarygodnych danych o liczbie goszczących tam turystów uniemożliwia analizę zachodzących zmian.

Ruch turystyczny w BPN systematycznie rośnie w tempie 13,5% rocznie, przy czym wzrost ten nierównomiernie rozkłada się na poszczególne obiekty Parku udostępnianie do zwiedzania. I tak w Rezerwacie Pokazowym w latach 1995–2009 odnotowano największy przyrost liczby odwiedzających – 15,1%, podczas gdy w Rezerwacie Ścisłym jedynie 9,7% (w Muzeum – 12,3%). Jest to zgodne z przyjętymi założeniami Parku co do regulacji ruchu turystycznego, polegającej na ograniczaniu wstępu do najcenniejszych przyrodniczo obszarów chronionych. Analizując dynamikę wzrostu liczby turystów w przedziałach pięcioletnich, należy stwierdzić, iż w latach 1995–1999 i 2005–2009 była ona toż-

sama, wynosząc 7,5–7,6% średniorocznie i jednocześnie znacznie mniejsza niż w okresie 2000–2004, kiedy to osiągnęła 11,0% (tabela 18).

TABELA 18. Ruch turystyczny w obiektach BPN udostępnianych turystycznie w latach 1995–2009
TABLE 18. Tourism in Białowieża National Park (BPN) units in 1995–2009

Rok	Rezerwat		Muzeum		O.O. Orłówka	
	Pokazowy	Żubrów	Przyrodniczo-Leśne		(dawniej Rezerwat Ścisły)	
	liczba osób	1995 = 100	liczba osób	1995 = 100	liczba osób ^a	1995 = 100
1995	68 910	100,0	51 833	100,0	14 500	100,0
1996	91 019	132,1	66 657	128,6	14 200	97,9
1997	96 669	140,3	68 588	132,3	15 500	106,9
1998	102 818	149,2	68 824	132,8	16 000	110,3
1999	96 509	140,1	40 639 ^b	78,4	16 500	113,8
Średnia (5 lat)	91 185	x	59 308	x	15 340	x
2000	94 766	137,5	25 577 ^b	49,3	18 500	127,6
2001	88 947	129,1	43 085	83,1	14 250	98,3
2002	105 084	152,5	67 220	129,7	16 800	115,9
2003	120 734	175,2	60 220	116,2	22 008	151,8
2004	137 134	199,0	74 249	143,2	18 287	126,1
Średnia (5 lat)	109 333	x	54 070	x	17 969	x
2005	139 549	202,5	82 303	158,8	20 402	140,7
2006	124 805	181,1	81 846	157,9	17 484	120,6
2007	141 308	205,1	89 476	172,6	18 745	129,3
2008	138 040	200,3	88 347	170,4	17 895	123,4
2009	156 482	227,1	95 482	184,2	21 104	145,5
Średnia (5 lat)	140 037	x	87 491	x	19 126	x
Średnia (15 lat)	113 518	x	66 956	x	17 478	x

^a Do frekwencji grup w O.O. Sierchanowo nie są wliczane dzieci w wieku do 7 lat – faktyczna frekwencja była większa od liczby sprzedanych biletów.

^b W tym liczba osób zwiedzających wystawy czasowe w trakcie modernizacji muzeum.

Największym zainteresowaniem przyjezdnych cieszył się niezmiennie Rezerwat Pokazowy Żubrów odwiedzany w ostatnich 5 latach rokrocznie przez ponad 140 tys. osób; w poprzednich okresach liczba ta była znacznie mniejsza: 109,3 tys. (2000–2004) i 91,2 tys. (1995–1999). Średnia liczba gości Muzeum w latach 2005–2009 wyniosła 87,5 tys., a Rezerwatu Ścisłego – 19,1 tys. Warto dodać, że w 2009 roku w dwóch pierwszych obiektach padły rekordy frekwencji, a w Rezerwacie Ścisłym osiągnięto drugi po 2003 roku wynik analizowanego okresu.

Ogółem na przestrzeni 15 lat do Rezerwatu Pokazowego Żubrów trafiło 1,7 mln turystów, do Muzeum Przyrodniczo-Leśnego – 1,0 mln, do Rezerwatu Ścisłego – 262 tys. Liczby te jednak nie odzwierciedlają intensywności ruchu turystycznego w granicach i sąsiedztwie BPN, gdyż wprawdzie część turystów zapewne więcej niż raz w czasie weekendowych zazwyczaj przyjazdów do regionu Puszczy Białowieskiej odwiedziła omawiane obiekty Parku, jednakże większość z tych, którzy upodobali sobie puszczańską przyrodę oraz „kresowe klimaty” i często tu goszczą, zadowala się jednokrotnym wejściem do rezerwatów i muzeum, nie ma ich zatem później w statystykach.

TABELA 19. Ruch turystyczny w obiektach BPN w latach 2005–2009 – ujęcie miesięczne
 TABLE 19. Tourism in Białowieża National Park (BPN) units in months in 2005–2009

Miesiąc	2005	2006	2007	2008	2009	Średnia (5 lat)	
Rezerwat Pokazowy Żubrów						osoby	%
Styczeń	3 796	2 450	1 791	2 405	3 019	2 692	1,9
Luty	3 848	2 978	2 848	4 047	2 899	3 324	2,4
Marzec	2 416	1 822	2 548	3 279	1 872	2 387	1,7
Kwiecień	5 639	8 293	9 252	5 889	8 468	7 508	5,4
Maj	21 179	18 372	22 722	25 481	26 937	22 938	16,4
Czerwiec	22 619	20 647	21 105	22 359	23 055	21 957	15,7
Lipiec	23 986	18 851	22 729	20 600	27 650	22 763	16,2
Sierpień	27 553	23 374	27 030	25 708	34 180	27 569	19,7
Wrzesień	12 472	11 541	13 490	11 045	14 644	12 638	9,0
Październik	10 614	10 828	10 478	9 579	8 842	10 068	7,2
Listopad	3 043	2 343	3 099	4 509	2 396	3 078	2,2
Grudzień	2 384	3 306	4 216	3 139	2 520	3 113	2,2
Muzeum Przyrodniczo-Leśne							
Styczeń	2 451	1 791	1 531	1 955	2 184	1 982	2,3
Luty	2 486	2 102	2 160	2 781	2 216	2 349	2,7
Marzec	1 488	1 440	1 547	1 709	1 364	1 510	1,7
Kwiecień	3 314	4 300	5 456	3 972	4 348	4 278	4,9
Maj	12 362	12 402	14 735	16 304	16 880	14 537	16,6
Czerwiec	14 473	15 301	15 679	16 196	15 264	15 383	17,6
Lipiec	12 825	11 177	12 660	11 581	15 104	12 669	14,5
Sierpień	13 752	13 319	13 984	13 654	18 145	14 571	16,6
Wrzesień	7 744	7 378	8 838	7 368	9 699	8 205	9,4
Październik	7 793	8 653	7 807	7 428	7 290	7 794	8,9
Listopad	2 114	2 076	2 268	2 875	1 453	2 157	2,5
Grudzień	1 501	1 907	2 811	2 524	1 535	2 056	2,3
O.O. Orłówka (dawniej Rezerwat Ścisły) ^a							
Styczeń	x	x	203	225	255	228	1,2
Luty	x	x	210	391	211	271	1,4
Marzec	x	x	108	194	109	137	0,7
Kwiecień	x	x	1 198	835	947	993	5,1
Maj	x	x	3 284	3 239	3 277	3 267	17,0
Czerwiec	x	x	2 189	2 515	2 960	2 555	13,3
Lipiec	x	x	3 265	3 372	4 210	3 616	18,8
Sierpień	x	x	4 853	3 553	4 979	4 462	23,2
Wrzesień	x	x	1 823	1 860	2 417	2 033	10,5
Październik	x	x	1 180	857	1 360	1 132	5,9
Listopad	x	x	281	515	235	344	1,8
Grudzień	x	x	151	339	144	211	1,1

^a Uwaga: Do frekwencji grup w Obwodzie Ochronnym Orłówka nie są wliczane dzieci w wieku do 7 lat. Faktyczna frekwencja była tam większa od liczby sprzedanych biletów, na podstawie której przygotowano niniejsze zestawienie.

W ruchu turystycznym na terenie BPN bardzo wyraźnie widoczna jest sezonowość. Obiekty Parku odwiedzane są najliczniej od maja do sierpnia, na który to okres w latach 2005–2009 przypadało 67,4% ogółu wydanych biletów wstępu (np. w 2009 roku około 112 tys. do Rezerwatu Pokazowego). Szczytem sezonu turystycznego jest sierpień (18,9% gości). Ponad 1/4 turystów na wizyty w BPN wybiera kwiecień (5,2%), wrzesień (9,3%) i październik (7,7%). Najmniejszą liczbę osób odwiedzających obiekty BPN notuje się w 5 miesiącach późnojesiennie-zimowych – łącznie 10,5%. W tym okresie (listopad–marzec) Rezerwat Pokazowy i Muzeum zwiedzało 2–3 tys. osób miesięcznie, a rezerwat ścisły – jedynie kilkaset (tabela 19).

Zbliżony, choć już nie tak zróżnicowany roczny rozkład ruchu turystycznego potwierdzają dane o liczbie gości zaplecza hotelowego BPN w latach 2000–2009. W trzech wyróżnionych wyżej okresach przedstawiał się on następująco: szczyt sezonu (4 miesiące wiosenno-letnie) – 49,5% ogółu turystów, okres tzw. okołosezonowy (3 miesiące) – 25,7%, poza sezonem (5 miesięcy jesienno-zimowych) – 24,8%.

Do początku 2008 roku BPN dysponował jednym obiektem o charakterze hotelowym – „Domem Myśliwskim”, liczącym 34 miejsca noclegowe. Od maja 2008 roku sukcesywnie uruchamiano drugi tego rodzaju obiekt – „Pokoje gościnne CEM”, zlokalizowane w budynku administracji Parku, w pierwszym etapie (2008 rok) udostępniając 38 miejsc noclegowych, w drugim (2009 rok) – kolejne 33 miejsca, oraz w trzecim, nieobjętym już analizą (2010 rok) – 36 ostatnich miejsc.

Oddanie do użytku nowego elementu noclegowej bazy turystycznej wyraźnie przełożyło się na zwiększenie, prawie trzykrotne, liczby goszczonych turystów oraz podwojenie kwoty przychodów z działalności hotelarskiej (tabela 20). Jednakże tego wzrostu przychodów nie widać już w przeliczeniu na 1 miejsce noclegowe. W badanym okresie zmniejszyły się także wartości wskaźników obłożenia miejsc noclegowych (o 49,2%) i średniej długości korzystania z usługi hote-

TABELA 20. Działalność hotelarska BPN w latach 2005–2009

TABLE 20. Białowieża National Park (BPN) accommodation services in 2005–2009

Dane i wskaźniki	2005	2006	2007	2008	2009	Średnia
Średnioroczna liczba miejsc noclegowych ^a	34	34	34	56	91	50
Liczba gości hotelowych [os.]	1488	1125	1179	2382	2922	1819
Liczba udzielonych noclegów	4811	3264	2906	4803	6549	4467
Średni koszt noclegu [zł]	31,63	36,38	44,57	44,64	50,95	42,47
Przychody z działalności hotelarskiej [zł]	152 185	118 747	129 524	214 410	333 697	189 713
Liczba noclegów na 1 osobę	3,2	2,9	2,5	2,0	2,2	2,5
Przychody na 1 miejsce noclegowe [zł]	4476	3493	3810	3829	3667	3809
Obłożenie miejsc noclegowych [%]	38,8	26,3	23,4	23,5	19,7	24,5

^a Liczba miejsc noclegowych w „Domu Myśliwskim” – 34. Pokoje gościnne CEM: od 05.2008 roku do 05.2009 roku – 38 miejsc noclegowych, od 05.2009 roku – 71.

TABELA 21. Charakterystyka poziomu rozwoju gospodarczego gmin Białowieża i Narewka na tle obszarów wiejskich powiatu hajnowskiego, województwa podlaskiego i regionu ZPP

TABLE 21. Rural development in Białowieża and Narewka communes against a background of Hajnówka county rural areas, Podlaskie province and The Green Lungs of Poland (ZPP) region

Wskaźnik	Gmina Białowieża	Gmina Narewka	Miejsce w rankingu gmin:					
			powiatu hajnowskiego (8 gmin)		województwa podlaskiego (105 gmin)		regionu ZPP (341 gmin)	
	B	N	B	N	B	N	B	N
Aktywność ekonomiczna								
Bezrobocie rejestrowane na 100 osób w wieku produkcyjnym w 2006 roku [%]	8,6	9,8	6	8	45	61	52	73
Pracujący wyłącznie/głównie w rolnictwie indywidualnym w wieku produkcyjnym na 100 ha UR w 2002 roku	3,0	8,1	1	3	1	23	8	123
Pracujący poza rolnictwem na 100 osób pracujących w rolnictwie w 2002 roku	343,4	90,9	1	3	2	12	9	133
Wskaźnik zatrudnienia w wieku produkcyjnym w 2002 roku [%]	47,3	58,1	8	6	105	88	280	193
Rolnictwo								
Odsetek gospodarstw indywidualnych powyżej 1 ha produkujących głównie na rynek w 2002 roku	5,3	19,7	8	6	104	100	336	332
Odsetek gospodarstw z kierownikiem z wykształceniem co najmniej rolniczym średnim w 2002 roku	1,1	6,1	8	5	105	95	336	314
Średni obszar gospodarstwa indywidualnego powyżej 1 ha UR w 2002 roku [ha]	2,9	5,0	8	6	105	101	341	331
Odsetek indywidualnych gospodarstw rolnych prowadzących działalność pozarolniczą w 2002 roku	18,6	8,0	1	4	5	62	2	233
Liczba wspieranych gospodarstw rolnych z działań PROW (II, III, IX) na 100 gospodarstw powyżej 1 ha w 2004–2006	153,5	272,5	8	8	105	93	339	283

Sektor pozarolniczy	B	N	B	N	B	N	B	N
Odsetek pracujących w sekcjach usługowych gospodarki (G, H, I, J, K, O, P, Q) w 2002 roku	39,4	18,9	2	3	2	13	3	105
Odsetek gospodarstw domowych bezrolnych + działki w 2002 roku	72,0	47,7	1	5	2	41	75	244
Liczba podmiotów prywatnych w REGON na 1000 ludności w wieku produkcyjnym w 2006 roku	154,8	95,7	2	5	3	19	4	58
Relacja podmiotów prywatnych do publicznych świadczących usługi publiczne w 2006 roku	0,6	1,3	6	3	67	28	241	108
Finanse gmin	B	N	B	N	B	N	B	N
Dochody własne budżetu gminy na 1 mieszkańca – średnia okresu 2004–2006 [zł-os ⁻¹]	1078,3	1176,5	2	1	5	4	12	9
Dochody z udziału w podatku CIT i PIT na 1 mieszkańca – średnia okresu 2004–2006 [zł-os ⁻¹]	261,8	166,0	1	5	4	24	12	79
Środki pozyskane z innych źródeł na 1 mieszkańca – średnia okresu 2004–2006 [zł-os ⁻¹]	0,0	68,5	8	7	102	54	327	136
Udział majątkowych wydatków inwestycyjnych w wydatkach budżetu gminy – średnia okresu 2004–2006 [zł-os ⁻¹]	9,1	25,4	8	3	101	21	302	65
Infrastruktura komunalna	B	N	B	N	B	N	B	N
Odsetek ludności obsługiwanej przez komunalne oczyszczalnie ścieków w 2006 roku	57,9	56,1	1	2	4	5	14	17
Odsetek mieszkań wyposażonych w wodociąg z sieci w 2006 roku	66,3	90,3	8	2	101	25	323	83
Odsetek mieszkań wyposażonych w centralne ogrzewanie w 2006 roku	34,7	29,2	3	4	90	95	323	331

Uwaga: Wartości następujących wskaźników obliczone są dla gmin miejsko-wiejskich traktowanych jako całość: bezrobocie rejestrowane, dochody własne budżetu gminy, dochody z udziału w podatku CIT i PIT, środki pozyskane z innych źródeł na dofinansowanie zadań własnych, udział majątkowych wydatków inwestycyjnych w wydatkach budżetu gminy.

Źródło: Na podstawie danych BDR GUS 2004-2006, NSP 2002, PSR 2002, ARiMR 2004-2006, przygotowanych przez A. Czarneckiego (IRWiR PAN).

lowej (o 30,7%), co wpływa na wzrost kosztów tego rodzaju działalności, zarówno stałych, jak i zmiennych, a co za tym idzie – na zmniejszenie jej rentowności.

ZEWNĘTRZNE OTOCZENIE GOSPODARCZE

Ta część operatu powinna zawierać możliwie szczegółową charakterystykę lokalnych gospodarek gmin Białowieża i Narewka na tle powiatu hajnowskiego i szerzej – na tle średnich dla województwa podlaskiego i kraju wartości wskaźników zastosowanych w analizie. Wymaga to jednak pogłębionych studiów, na które nie przewidziano i nie zabezpieczono w procedurze tworzenia planu ochrony ani niezbędnych zasobów czasu, ani odpowiednich środków finansowych. Niemożliwe było zatem przeprowadzenie badań terenowych stanu i perspektyw rozwoju lokalnych rynków. Stąd też podstawą analizy uwarunkowań funkcjonowania gospodarek obu gmin były dane statystyki masowej, pozyskane w ramach realizowanego przez IRWiR PAN projektu NCBiR „Społeczno-gospodarcze uwarunkowania zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich objętych siecią Natura 2000 na terenie Zielonych Płuc Polski” oraz zebrane opinie przedstawicieli władz samorządowych gminy Białowieża i administracji BPN.

Obliczone na podstawie zebranych danych wskaźniki rozwoju gospodarczego zostały zgrupowane w ramach 5 kategorii: aktywność ekonomiczna, rolnictwo, sektor pozarolniczy, finanse gmin, infrastruktura komunalna. W tabeli 21 przedstawiono miejsce gmin Białowieża i Narewka w rankingu obszarów wiejskich kolejno: powiatu, województwa i regionu Zielonych Płuc Polski (ZPP), obejmującego 341 gmin wiejskich i miejsko-wiejskich województwa podlaskiego, warmińsko-mazurskiego, północnej części województwa mazowieckiego oraz – w niewielkim zakresie – kujawsko-pomorskiego i pomorskiego.

Należy zwrócić uwagę na wysoką pozycję gminy Białowieża w kategoriach aktywność ekonomiczna i sektor pozarolniczy. W przypadku obu omawianych gmin wyraźnie widoczny jest zanik sektora rolniczego i relatywnie wysoki poziom przedsiębiorczości, o czym świadczy wskaźnik liczby zarejestrowanych prywatnych podmiotów gospodarczych w systemie REGON na 1000 mieszkańców. Puszczańskie gminy wyróżnia także na tle pozostałych jednostek samorządowych regionu ZPP duży odsetek ludności obsługiwanej przez komunalne oczyszczalnie ścieków, co w przypadku Białowieży można wyjaśnić skupioną w miejscowości gminnej zabudową. Na uwagę zasługują także korzystne wskaźniki finansowe (lecz nie wszystkie), mianowicie dochody własne budżetu gminy i dochody z udziału w podatku CIT i PIT w przeliczeniu na 1 mieszkańca.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Na podstawie przeprowadzonej wyżej analizy należy stwierdzić, że realny pozytywny wpływ BPN na ekonomiczny rozwój gmin puszczańskich przejawia się

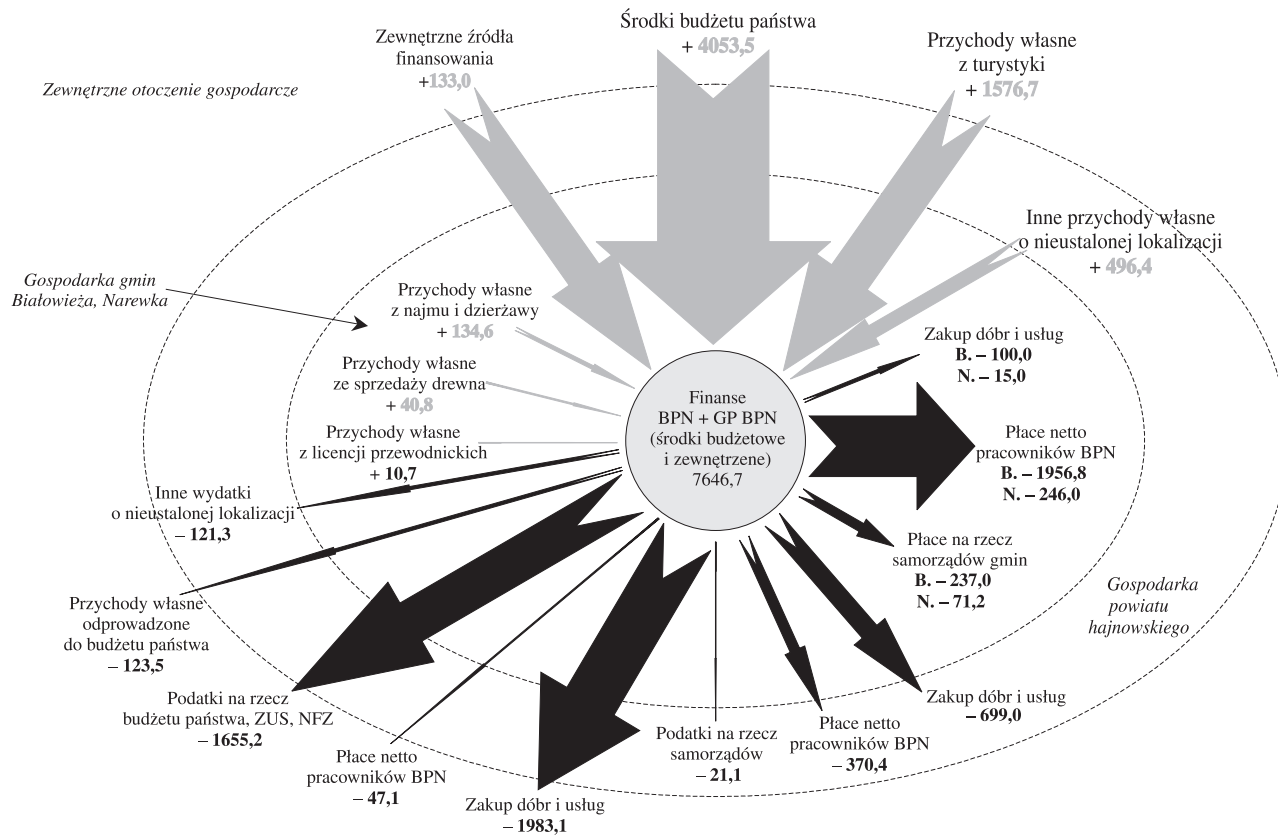
głównie w zasilaniu w środki finansowe budżetów gospodarstw domowych (wynagrodzenia) i jednostek samorządowych (podatki), udostępnianiu obiektów BPN, jako jednego z podstawowych czynników rozwoju branży turystycznej (pozarolnicze źródła dochodów, miejsca pracy), oraz transakcjach, kontraktach z miejscowymi podmiotami, dostarczającymi BPN dobra i usługi, jako istotnym elemencie wspierania lokalnej gospodarki.

Relacje gospodarcze BPN z mieszkańcami gmin Białowieża, Narewka i szerzej – powiatu hajnowskiego można podzielić na bezpośrednie i pośrednie. Do bezpośrednich należy zaliczyć: zapewnienie miejsca zatrudnienia i źródła dochodów pracownikom (tabela 5 i 6), będących mieszkańcami powiatu; wynajem lokali mieszkalnych zarówno obecnym i byłym pracownikom, jak i mieszkańcom niezwiązanym z Parkiem (tabela 9); sprzedaż licencji przewodnickich i wozackich (tabela 11); sprzedaż drewna opałowego (tabela 12) oraz zakup pasz, w tym żołądź (tabela 14).

Wśród relacji pośrednich można wskazać przepływy finansowe między BPN a budżetami gmin (podatki, opłaty), BPN a lokalnym rynkiem dóbr i usług (zamówienia, płace) oraz stymulowanie rozwoju rynku usług turystycznych (Park i jego przyroda, obiekty, marka – jako czynniki przyciągające turystów).

Zapytani o opinię na temat preferowanych/dopuszczalnych przez BPN kierunków rozwoju działalności gospodarczej i potencjalnych źródeł utrzymania lokalnej ludności przedstawiciele BPN na pierwszym miejscu wymieniali turystykę i usługi jej towarzyszące: wynajem prywatnych kwater, pokoi, tworzenie małych pensjonatów, małą gastronomię z lokalną kuchnią, przewodnictwo, pamiątkarstwo, rękodzieło, w tym zachowanie tradycyjnych, zanikających zawodów i profesji puszczańskich. Podkreślano przy tym, iż powinny rozwijać się takie formy turystyki i rekreacji, które nie zagrażają ekosystemom Parku – raczej turystyka piesza, rowerowa, co wynika nie tyle z arbitralnej decyzji czy widzimisię BPN, ile z zasad skutecznej ochrony przyrody. Rozwojowi turystyki będzie dobrze służyć zachowanie tradycyjnego regionalnego charakteru budownictwa mieszkaniowego, gdyż tym, co może wyróżniać Białowieżę na tle całej zbiorowości innych miejscowości turystycznych, jest sielski charakter drewnianej zabudowy i klimat dawnego Polesia, gdzie ludzie będą przyjeżdżać chociażby z sentymentu. Wsi i miast z chaotyczną zabudową nie brak bowiem w Polsce, a ład architektoniczny i odrębność mogą być dodatkowym magnesem przyciągającym turystów. Takie podejście jednocześnie posłuży ochronie przyrody.

Co się tyczy innych dopuszczalnych kierunków aktywności ekonomicznej na obszarach położonych w otoczeniu BPN, to preferowane są takie, które nie zagrażają ekosystemom Parku. Powinny być przy tym wyraźnie wydzielone strefy lokalizacyjne poszczególnych działalności gospodarczych. W bezpośrednim sąsiedztwie BPN preferuje się lokalizację obsługi ruchu turystycznego, ekstensywnych upraw rolnych i chowu bydła (choć te są już w zaniku), rolnictwa ekologicznego, wyrobu regionalnych produktów żywnościowych, a także handlu i usług dla ludności. Na dalej położonych obszarach wybór rodzaju działalności powinien być znacznie szerszy (także produkcja przemysłowa), pod warunkiem neutralnego oddziaływania gospodarki na środowisko. Źródłem utrzymania lokalnej społeczno-

RYSUNEK 1. Schemat przepływów finansowych: BPN – otoczenie gospodarcze (średnie kwoty z lat 2005–2009 w tys. zł, z pominięciem amortyzacji)
 FIGURE 1. Financial flows chart: Białowieża National Park (BPN) – economic environment (average amounts in 2005–2009 in thousands PLN, without amortization)

Źródło: Na podstawie danych BPN.

ści mogą też być zakłady usług leśnych, wyspecjalizowanych w zabiegach, związanych z ochroną czynną, czy mały przerób surowca drzewnego.

Tytułem podsumowania na rysunku 1 przedstawiono schemat przepływów finansowych między BPN a jego otoczeniem gospodarczym, z wyszczególnieniem gmin Białowieża i Narewka oraz powiatu hajnowskiego.

Najszerzy strumień pieniądza w latach 2005–2009 płynął z budżetu państwa (53,0% ogółu przychodów), następnie – z kieszeni turystów (20,6%) i dalej – z funduszy celowych i od sponsorów (17,4%). Zaledwie 2,4% ogółu wpływów stanowiły przychody własne Parku, których źródłem były przedsiębiorstwa i gospodarstwa domowe gmin puszczańskich, zwłaszcza Białowieży. W odniesieniu do 6,5% przychodów nie udało się precyzyjnie ustalić, od kogo pochodzą – czy z powiatu, czy spoza jego granic. Prawie połowa pozyskiwanych środków finansowych zostawała w powiecie hajnowskim, zasilając głównie budżety domowe pracowników BPN (33,7% ogółu wydatków), lokalne firmy (10,6%) i budżety gmin (4,3%). Na zewnątrz powiatowej gospodarki bezpośrednio trafiało 51,4% finansów, głównie do przedsiębiorstw dostarczających do BPN dobra i usługi (25,9%) oraz do budżetu państwa, ZUS, NFZ (23,3%). Obrazuje to rolę, jaką odgrywa Park w lokalnej gospodarce, będąc swoistą soczewką, skupiającą środki finansowe z zewnątrz, a następnie rozpraszającą je w znacznej mierze na lokalnym rynku. Warto, by zarówno lokalni przedsiębiorcy, mieszkańcy i władze gminne, jak i pracownicy BPN byli świadomi owych zależności.

BIBLIOGRAFIA

Ustawa z dnia 21 czerwca 2006 r. o podatkach i opłatach lokalnych. Dz.U. nr 121, poz. 844.

Ustawa z dnia 30 października 2002 r. o podatku leśnym Dz.U. nr 200, poz. 1682.

ECONOMIC CONTEXT OF THE OPERATION OF THE BIAŁOWIESKI NATIONAL PARK AND THE ADJACENT COMMUNES

Abstract. The paper describes economic relations between the Białowiecki National Park and local communities, including economic entities and self-governments of the adjacent communes. It presents economic functions that the Park fulfils in its environment, namely those of an employer, a contracting party, an investor/buyer of services and an owner of real estate. The paper also analyses the Park's economic relations with local economic entities from the tourist, timber and agricultural sectors, and with communes of the Hajnowski district (powiat). Much attention is given in the paper to the question of organisation of access of tourists to the Park's facilities as one of its statutory tasks and, at the same time, the main source of income of the Park's Auxiliary Estate. This, practically, is the only type of economic activity carried out within the boundaries of the Białowiecki National Park. The article constitutes an important statement in the discussion on the enlargement of the Park and on the economic and social determinants of this process.

Key words: protected areas, national park, the park's economic functions, economic relations with the environment, tourist function